

GÜNEYDOĞU ANADOLU PROJESİ (GAP)'NİN TARIMSAL KALKINMAYA ETKİLERİ

Mehmet Ali Çullu¹ Mehmet Açıkgöz²

ÖZET

Türkiye'nin en büyük yatırımlarından biri olan GAP'ın bölge ekonomik ve sosyal kalınmasındaki esas güçlü yanı tarımsal yönüdür. Enerjiden sağlanan geri kazanımların önemli bir bölümü çiftçiye doğrudan dönüşüm yapmamaktadır. Kişi başına düşen gelir miktarı en düşük seviyede olan Güneydoğu Anadolu Bölgesi'nde tarımsal projelerin tamamlanması halinde 3.8 milyon kişiye iş imkanı sağlaması ve bitkisel üretim sonucunda elde edilecek gelirin % 209 artacak bölgenin ekonomik ve sosyal kalkınması açısından önemlidir. Enerjide % 83 tamamlanma meydana gelirken, sulama yatırımlarının % 15'lerde kalması, tarımsal üretim ve tarıma bağlı sektörlerde beklenen canlanmayı geciktirmiştir. GAP Eylem Planı çerçevesinde 2008-2012 yılları arasında yaklaşık 1 milyon ha alanda yapılacak sulama, bölge tarımında hissedilir bir değişime neden olacaktır. Sulaması tamamlanan alanlarda master planda beklenen ürün desenine ulaşamamış olması, eylem planı sonucunda sulanacak alanlardan elde edilecek ürün deseninin de hedeflerin çok dışında olacağına işaretlerini vermektedir. Günümüzde ürün deseninin şekillenememesi ve master planda beklenen hedefe ulaşamaması pazarlanma sorunu yanında, bölgede tarımsal sanayinin gelişmemesi ve uygun olmayan tarımsal planların uygulanmasından kaynaklanmaktadır.

Anahtar Kelimeler: GAP Eylem Planı, GAP Master Plan, Tarımsal Kalkınma

GİRİŞ

Hedeflerinden biri ülkenin ekonomik yönden düşük gelişmişlik seviyesine sahip Güney Doğu Anadolu Bölgesi'nin gelir düzeyini diğer bölgelerin seviyesine yükseltmek olan GAP ile istenilen hedeflerin önemli bir bölümüne ulaşılmıştır. GAP alanının diğer bölgeler arasındaki gelir farklılığını azaltılarak, kırsal alandaki verimlilik ve istihdam olanaklarının artırılması sonucu ekonomik büyüme, sosyal istikrar ve ihracatın teşviki gibi ulusal amaçlara da ayrıca önemli katkılar planlanmıştır.

Her ne kadar GAP bir bölgesel kalkınma projesi olsa da, dolaylı olarak tüm ülke halkına ve insanlığa olumlu etkileri olan bir projedir. GAP'ta doğal kaynakların geliştirilmesi ve insani kalkınmanın sağlanması, bu bölgenin gelişmesine yapacağı katkısı artıracaktır. Sulama sonucunda bu bölgede tarımsal üretimin artması sadece bölge ve ülke insanının değil, genel olarak insanlığın gıda güvenliğinin artmasına da katkı yapacaktır. Ayrıca GAP, bölgesinde sosyal istikrarın gelişmesine de katkı yapacaktır.

Başlangıçta su ve toprak kaynaklarını geliştirme amaçlı olarak tasarlanan GAP, 1989 yılında tamamlanan GAP Master Planı ile çok sektörlü entegre bölgesel kalkınma projesine dönüştürülmüştür. Baraj, hidroelektrik santraller ve sulama yapılarının inşasına koşut olarak, tarımsal ve sanayi kalkınma, kırsal-kentsel altyapı, ulaşım, eğitim, sağlık vb. alanlardaki gelişme birbirleriyle ilişkili projeler demeti olarak ele alınmıştır (GAP Bölge Kalkınma İdaresi, 2009).

Proje tamamlandığında bölgedeki işsizliğin azaltılması, 3.8 milyon kişiye iş imkanı ve gelirin % 209 artırılması amaçlanmıştır. Entegre bir özelliğe sahip olan projenin sağlık, sosyal ve eğitime yönelik bölümleri dışında en önemli ve bölgedeki insanlara iş imkanı sağlayacak bölümü projenin tarımsal yönüdür. Bölgede 7.5 milyon hektar toplam, 3.2 milyon ha işlenebilir ve 1.8 milyon ha sulanabilir arazinin varlığı ve proje dâhilinde ideal tarımsal planlanmanın yapılması gerek sulanabilir ve gerekse kırsal alanda yaşayan insanların gelir seviyesinin artırılmasında çok önemli fırsatlar sunmaktadır. Enerjide önemli bir tamamlanma görülürken, sulama yatırımlarının 2008 yılı itibarıyla % 15'lerde olması henüz sulamada hedeflerin çok gerisinde kaldığını göstermektedir. 2008 yılında başlatılan eylem planı ile sulama yatırımlarına ağırlık verilmiş ve sulama alt yapısına yönelik çalışmalar hızlandırılmıştır.

Tüm bu olumlu gelişmelerin yanında su ve toprak kaynaklarının yanlış kullanılması sonucunda bazı sorunlar da kendisini hissettirmeye başlamıştır.

Bu çalışmada, ülkenin en büyük projelerinden biri olan GAP yatırımları sonucu elde edilen tarımsal gelişmelerin tarımsal kalkınmaya etkileri tartışılmıştır.

GAP EYLEM PLANINDA TARIMSAL HEDEFLER

1989 yılında hazırlanan Master Plan ve 2002 yılında yapılan revizyon ile tarım, sanayi, ulaştırma, eğitim, sağlık, kırsal ve kentsel altyapı yatırımlarını da içine alan GAP, çok sektörlü, sürdürülebilir insani kalkınmaya dayalı entegre bir bölgesel kalkınma projesi haline gelmiştir. Dünyanın sayılı projeleri arasında da yer alan GAP, çok kapsamlı ve bu ölçüde de çok maliyetli bir projedir. Projede 2008 itibarıyla 27.3 milyar ty harcama yapılan GAP'ta nakdi gerçekleşme yüzde 66 düzeyine ulaşmış bulunmaktadır (GAP Kalkınma İdaresi, 2009).

Geniş oranda işlenebilir ve sulanabilir toprak kaynaklarına sahip GAP alanında Master plana göre Tarımsal Kalkınmadaki hedefler aşağıdaki şekilde sunulmuştur;

- Piyasa koşullarına duyarlı, doğal kaynak tabanının korunmasına imkan veren ürün deseni yaşama geçirilecek, üretici geliri artırılabilecek ve bu sürekli kılınacaktır,
- İkinci ürün üretimi yaygınlaştırılacak, bölge ekolojik potansiyeli üst düzeyde kullanılacak, insan kaynaklarının geliştirilmesi ve üretici örgütlenmesinin özendirilmesi suretiyle insan odaklı kalkınma ortamı oluşturulacaktır,
- Az topraklı ve topraksızlara alternatif imkanlar oluşturularak (tarım ve tarım dışı imkanlar) arazi kullanım sorunları en aza indirilecek ve kırsal gelir kaynakları çeşitlendirilecektir,
- Tarım arazilerinin kabiliyet sınıflarına göre kullanılması yoluyla toprak kaynakları korunarak geliştirilecek ve taşlı araziler tarıma kazandırılacaktır

- Geleneksel olarak sürdürülen hayvancılığın niteliksel dönüşüm süreci hızlandırılarak desteklenecek; özellikle sulama dışı alanlarda tamamen mer'aya dayalı olarak yürütülmekte olan hayvancılık faaliyetlerinde kontrollü otlatma yöntemi benimsenecek; mer'a destekli ahıl/ağıl yetiştiriciliğinin özendirilmesi ile sulu tarım alanlarında ahır/ağıl yetiştiriciliğine dayalı entegre hayvancılık sistemine geçilecek ve bölge genelinde özendirilerek yaygınlaştırılacaktır.
- Özellikle baraj göllerinde su kaynaklarının tam kullanılabilmesi için avcılık ve yetiştiricilik usulleri yaygınlaştırılacak ve sulama dışı alanlarda küçük su kaynaklarının geliştirilmesi suretiyle üretici geliri artırılabilecektir,
- Sürdürülebilirlik, biyolojik çeşitlilik, yaban hayatını koruma ve çok yönlü yararlanma ilkeleri doğrultusunda; ekonomik, sosyal ve çevresel kriterler çerçevesinde yeni orman alanları oluşturulacak, yönetilecek, korunacak ve geliştirilecektir.

Eylem planı çerçevesinde yukarıda da ifade edildiği gibi 1989 yılından planlanan ve planın eyleme geçirildiği 2008 yılına kadar Master Planda arzulanan hedeflere ulaşılamamıştır. Özellikle sulama yatırımlarındaki gecikme, mevcut tarımsal ürünlerin pazarlanmasındaki zorluklar ve bölgeye uygulanan tarımsal politikalar master planın hedefine ulaşamamasının esas nedenleridir.

GAP'TA TARIMSAL KALKINMA

Ülke ekonomisine önemli katkılar yapması planlanan bölgenin toprak kaynaklarının henüz çok az bir bölümü sulanmaktadır. Sulanan alanlar dışındaki geniş işlenebilir ve kırsal alanlardaki diğer işlemeli tarıma uygun olmayan araziler de geleneksel tarımsal faaliyetler dışında arzulanan seviyede bir değişim sağlanamamıştır. Özellikle kırsal alanlara yönelik yapılan hibe programları bölgede az da olsa bir hareketlilik getirmiştir. Ürün planlanması ve pazarlamadaki sorunlar, çiftçinin kafasını karıştırmakta ve gelecek için ürün deseninin şekillenmesinde cesaretlerini kırmaktadır.

Tarımsal verimliliğin artırılması ve çiftçilik faaliyetlerinin çeşitlendirilmesi yoluyla kırsal bölgelerdeki gelir düzeyini yükseltmek, tarımsal sanayilere yeterli girdi sağlamak, istihdam olanaklarını artırarak kırsal nüfusun dışa göç etme eğilimini en aza indirmek, ihraç edilebilir ürünlerin üretilmesine katkıda bulunmak GAP'ın en önemli hedefleri arasında yer almaktadır.

Master Plan'da, temel amaç "Bölge'nin gelişmişlik düzeyini en kısa sürede Ülke'nin genel düzeyine yükseltmek" olarak tanımlanmış, bu amaca ulaşmak üzere ekonomik ve sosyal hedefler belirlenmiş ve temel strateji olarak Bölge'nin "tarıma dayalı ihracat üssü" haline getirilmesi benimsenmiştir.

Gayrisafi Bölgesel Hasıla'nın (GSBH) Gayrisafi Yurtiçi Hasıla (GSYH) içindeki payı; 1985 yılında % 4 düzeyinde iken 2001 yılında % 5.5 düzeyine, kişi başına gelir ise aynı yıllar itibarıyla % 47'den % 55'e yükselmiştir.

GAP yatırım ödeneklerinin 1990-2007 dönemi itibarıyla yıllık seyri izlendiğinde, GAP'a toplam kamu kaynaklarından yılda ortalama % 7 oranında pay ayrıldığı gözlenmektedir. GAP'ın ülke yatırımları içindeki payı; 2002 yılında % 5.9, 2003 yılında % 5.8, 2004 yılında % 6.8, 2005 yılında % 7.0, 2006 yılında % 7.2, 2007 yılında 7.2 ve 2008 yılında % 6.2 olmuştur. 2008 yılında GAP Eylem Planı kapsamında tahsis edilen ek ödenek ile bu oran % 12'ye yükselmiştir (GAP Bölge Kalkınma Başkanlığı, 2009).

a-Sulama ve Toprak Kaynaklarının Yönetimine Yönelik Yatırımlar

Toprak ve su kaynaklarının geliştirilmesi projesi olarak başlatılan Güneydoğu Anadolu Projesi, Bölge Kalkınma İdaresi Başkanlığı tarafından çok sektörlü entegre bölgesel kalkınma projesine dönüştürülmüştür. GAP İdaresi sürdürülebilir insani gelişme kavramıyla uyumlu olarak ekonomik büyüme hedeflerine çevresel ve sosyal-insani boyutu entegre etmiştir. Bu GAP'ın amacının sadece ekonomik büyüme olmayıp, temel olarak insanın yaşam kalitesinin artırılması anlamına gelmektedir. Altyapı geliştirme, tarımsal ve endüstriyel kalkınma, çevresel koruma, doğal kaynakları geliştirme, sosyal hizmetler vb., ekonomik büyümeye katkı yapanlarda da dahil olmak üzere, tüm faaliyetler sürdürülebilir bir tarzda insanın yaşam kalitesine yaptıkları katkı çerçevesinde değerlendirilmektedir.

Ülkemizde ekonomik sulamaya uygun 8.5 milyon hektar arazinin henüz yaklaşık % 60'lık bir bölümü sulanmaktadır. Türkiye'nin en önemli entegre projelerinden biri olan GAP'ta 1995 yılında başlatılan sulamalar günümüze kadar artarak devam etmiş ve 2008 yılı itibarıyla toplam alanın yaklaşık % 15'lik bölümü sulanmaktadır. 1995-2006 yılında yaklaşık % 15'lik bölümü sulanan GAP topraklarının geriye kalan bölümünün kısa sürede ve planlı bir şekilde sulanması bölgenin sosyal ve ekonomik yapısı açısından önem arz etmektedir. GAP Bölgesi'nde 2008 Ocak itibarıyla 287.300 ha alan sulamaya açılmış ve GAP Bölgesi'nde beş yıl içinde tamamlanması öngörülen sulama alanı 787.488 hektardır.

Proje tamamlandığında; yılda 52.9 milyar m³'ten fazla su akıtan Fırat ve Dicle üzerindeki tesislerle Türkiye toplam su potansiyelinin % 29'u kontrol altına alınacaktır. Planlanan toplam sulama alanı; Türkiye'de ekonomik olarak sulanabilir alanın % 20'sine, planlanan elektrik enerji üretimi ise toplam yıllık elektrik enerjisi potansiyelinin % 22'sine eşdeğerdir.

GAP'ın meydana getireceği yüksek tarım ve sanayi potansiyeli, Bölgede gelir düzeyini 5 kat artıracak, Bölge nüfusunun yaklaşık 3.8 milyona iş imkanı yaratılacaktır (GAP Bölge Kalkınma Başkanlığı, 2009).

Bölge gelişmesinin temel bileşeni olan üretimin çeşitlendirilmesi ve buna bağlı olarak tarımsal sanayinin geliştirilmesi, sulama yatırımlarının gerçekleştirilmesi ile mümkün olacaktır. Bu nedenle sulama alt yapısının öncelikle ve kısa sürede tamamlanması büyük önem taşımaktadır. GAP sulama programı gözden geçirilerek su kaynağı hazır, ana kanal inşaatı süren, tasarımı büyük ölçüde tamamlanmış ve cazibeyle sulama yapacak projeler ile ekonomik görülen birinci seviye pompaj sulamalarının tamamlanması hedeflenmiş olup, GAP'ta yer alan 1 milyon 820 bin hektarlık nihai sulama hedefinin 2012 yılına kadar 1 milyon 060 bin hektarlık kısmının tamamlanması planlanmaktadır. Bu projelerin şebeke inşaatlarının ikili işbirliği ve kamu-özel sektör işbirliği kapsamında gerçekleştirilmesi planlanmıştır (GAP Eylem Planı, 2008).

Önemli bir bölümü ilk defa sulanan toprakların verimlilik potansiyelleri çok yüksektir. Ancak bu toprakların bulunduğu alan çok sıcak ve kuru bir iklim etkisinde bulunmaktadır. Bu nedenle yapılacak sulamaların iklim, toprak özellikleri ve topoğrafik yapısı dikkate alınarak yapılması gerekmektedir. GAP alanında ilk sulamaya açılan alanlarda uygulanan yüzey sulama metodları nedeniyle meydana gelen su kayıpları yanında, bazı alanlarda taban suyu ve tuzlulaşma problemleri etkisini göstermeye başlamıştır. Bununla birlikte son yıllarda yüzey sulama sisteminin bu etkisi dikkate alınarak, yeni uygulamaya konulan sulama sistemleri basınçlı sulama halinde tesis edilmektedir.

Büyük bir bölümü yarı kurak bir iklim etkisi altında olan GAP alanı toprakları sulandığında ilk anda verim artışına neden olmakla birlikte, bitki ihtiyacından fazla su kullanımı topraklarda verimliliği azaltıcı bazı sorunlara neden olmaktadır. Drenaj, tuzluluk ve alkalilik gibi olaylardan dolayı toprakların verimlilik güçleri azalma gösterebilmektedir.

Güneydoğu Anadolu Bölgesi'nin sahip olduğu zengin toprak-su kaynakları ve insan potansiyelinin etkin kullanımı ile bölgede ekonomik açıdan gelişim sağlanmasının yanı sıra, projenin ülke ekonomisine de çok önemli katkıları ancak entegre proje yaklaşımı ile mümkündür. GAP çok sektörlü bir kalkınma projesi olup, mevcut zengin kaynakların kullanımında tarım sektörü lokomotif görevi üstlenecektir. Tarım sektöründe üretilen, mal ve sanayide mevcut işgücü ve sermaye tarıma dayalı sanayi ve hizmet sektörlerine aktarılarak ülke ve dünya ekonomisinin gelişmesine katkılarda bulunacaktır (Tüzün ve ark., 2005).

b-Ürün Deseni ve Arazi Kullanım Planlanması

Türkiye'nin yaklaşık % 10'nuna karşılık gelen GAP arazilerinde genelde geleneksel olarak kuru tarım yapılmakla birlikte, proje çerçevesinde ve yer altı sulamalarıyla kısmen ürün deseninde değişimler başlamıştır. Sulama sonrasında pamuk, II. ürün mısır, sebze ve meyve alanlarında artış görülmektedir. Diğer alternatif ürünler pazar sorunu ve kooperatifleşme eksikliği nedeniyle yaygınlaşmamıştır.

7.5 milyon ha olan GAP arazilerinin % 43.6'ı bitkisel üretim, % 29.4'ü çayır-mer'a ve % 19.2'ı orman-fundalık arazilerden oluşmaktadır.

GAP Bölgesi'nde arazi kullanım kabiliyet sınıfları dağılımı Tablo 1 verilmiştir. Buna göre bölgede işlemeli tarıma elverişli (I. II. ve III. Sınıf) arazi miktarı da toplam alanın % 33.2'si kadardır.

Kısıtlı işlemeye uygun arazi (IV. sınıf) ile birlikte değerlendirildiğinde bölge topraklarının % 42.3'ü tarıma elverişli görülmektedir. Mer'a ve ormana elverişli VI. ve VII. sınıf arazi miktarı ise bölge arazilerinin % 54'ü civarındadır. Bu araziler genelde dik eğim, şiddetli erozyon, taşlılık, sıg kök bölgesi, kuraklık v.b. sorunlar içermektedir.

1995 yılından itibaren sulamanın başladığı Şanlıurfa-Harran Ovası'nda 30.000 ha alanda sulama öncesi kişi başına katma değer 596 ABD Doları, 2006 yılında 859 ABD Doları olmuştur (GAP Bölge Kalkınma Başkanlığı, 2009).

Tablo 1. GAP Bölgesi Arazilerin Yetenek Sınıflamasına Göre Dağılımı (KHGM, 2000).

	KULLANIM BİÇİMİ	ARAZİ YETENEK SINIFI	ALAN (Ha)	Oran (%)
TARIMA UYGUN ARAZİLER	İŞLEMELİ TARIMA UYGUN ARAZİ	I	946061	12.6
		II	817703	10.9
		III	712769	9.5
		TOPLAM	2476533	33.2
	KISITLI İŞLEMeye UYGUN OLMAYAN ARAZİ	IV	694263	9.2
	İŞLEMeye UYGUN OLMAYAN ARAZİLER	V	1291	0.018
		VI	880631	11.7
		VII	3184472	42.3
		TOPLAM	4066394	54.0
TARIMA UYGUN OLMAYAN ve DİĞER ARAZİLER		VIII	288410	3.8
		GENEL TOPLAM	7525600	100.00

c-Tarımsal Sanayii ve Pazarlama

Üretilen tarımsal ürünlerin pazarlanması, ürün deseninin şekillenmesinde önemli yer almaktadır. Sulama sonrası üretimi artan bazı ürünlerin pazarlanmasında çıkan sorunlar, ürün desenin çeşitlenmesini etkilemektedir. Bu nedenle master planda arzulanan hedeflere ulaşamamış ve ürün deseni çeşitlenememiştir.

Yaklaşık 2 milyon hektar alanda gerçekleşecek olan sulama sahasında ne üretileceği çalışmasının çıkış noktası pazar şartlarıdır. GAP Kalkınma İdaresi ürün deseni planlama çalışmasına GAP Bölgesi, Ülkemiz, Ortadoğu, Orta Asya ve Avrupa olmak üzere potansiyel pazarımız olan bölgelerdeki talepleri inceleyerek ve bunların proje alanımızdaki agro-ekolojik koşullarda yetişme şartları dikkate alarak optimizasyona gitmiştir.

Tarımda verimlilik artırılarak tarıma dayalı sanayinin rekabet gücünün geliştirilmesi ve bölge ihracatının artırılması hedeflenmektedir. Bu kapsamda, GAP Bölgesi rekabet gündemi çalışmalarında da vurgulanan; sürdürülebilir üretim stratejisi, girişimciliği geliştirme, uygulamalı teknoloji, kümelenme ve ağ oluşturma stratejileri ile organik tarım, organik tekstil ve konfeksiyon,

yenilenebilir enerji ve turizm gibi alanlar öncelikli olarak ortaya çıkmaktadır. Ancak günümüzde bu sektörlere yönelik arzulan seviyede yatırım yapılamamıştır.

GAP Bölgesi'nde biri Gaziantep, diğeri Mardin'de olmak üzere 2 serbest bölge mevcuttur. 8 organize sanayi bölgesi (OSB) tamamlanmış, 11 OSB ise yatırım programında yer almaktadır. İnşaatı devam eden 4 OSB'de de üretime geçilmiş olup faaliyetteki OSB sayısı 12'dir. Bölge'de, 2007 yılı itibariyle, 25 küçük sanayi sitesi (KSS) faal durumdadır; 12 KSS'nin ise yapım çalışmaları devam etmektedir. Bölge'nin sulu tarıma açılması ile beraber sanayide önemli gelişmeler meydana gelmiş; sanayi tesisleri sayısı iki katına çıkmıştır. 2007 yılı sonu itibariyle GAP Bölgesi'nde on kişiden fazla işçi çalıştıran işletme sayısı 1.969'dur. Bu işletmelerde toplam 87.566 kişi istihdam edilmektedir.

GAP'tan yapılan ihracat düzeyinde de artış olmuş; 2001 yılında 710 milyon ABD Doları olan ihracat tutarı 2007'de 3.247 milyon dolara yükselmiştir. GAP Bölgesi'nden yapılan ihracatın Türkiye'nin toplam ihracatı içindeki payı da aynı dönemde % 2.3'ten % 3.03'e çıkmıştır (GAP Bölge Kalkınma Başkanlığı, 2009).

SONUÇ VE TARTIŞMA

Enerjide ağırlıklı olarak tamamlanan GAP yatırımlarının ortalama gerçekleşme oranı % 66'dır. Eylem planı çerçevesinde 2012 yılına kadar ağırlıklı olarak sulama alt yapısı tamamlanarak tarımsal üretime önemli katkılar sağlanacaktır. 2007 yılı itibar ile projenin gerçekleşme oranı Tablo 2'de verilmiştir.

Tablo 2. GAP Master Planı'na Göre Proje Maliyeti ve Sektörel Nakdi Gerçekleşmeler (2007 Yılı Fiyatlarıyla, Bin YTL) (GAP Bölge Kalkınma Başkanlığı, 2009).

	Toplam Maliyet (İhtiyaç)	2006 Sonu Tah. Harcama (Kümülatif Yatırım)	Nakdi Gerçek. (%)
Tarım	11 890 870	3 094 869	26.0
Enerji	12 633 46	10 565 028	83.6
Ulaştırma ve Haberleşme	8 697 237	3 941 581	45.3
Turizm	66 025	21 060	31.9
Diğer Sektörler Toplamı	6 000 174	5 691 336	94.9
Genel Toplam	39 287 353	23 313 874	59.3

Tablo 2'de de görüldüğü gibi enerjide % 83 gerçekleştirmeye karşılık, bölgenin geniş alanlarındaki işsizliğin azaltılması için projenin tarımsal yönüne ağırlık verilmelidir.

Bölgede 2010 yılında, toplam tahmini istihdam 3.3 milyon kişi olacak, bunun yaklaşık olarak 2 milyonu tarım sektöründe çalışacak ve 2006 yılı fiyatlarıyla 46.772 milyon YTL hasıla elde edilecektir. Oluşacak katma değer 14.779 milyon YTL'si tarım sektöründen gelecektir. Kişi başına katma değer (cari ABD Doları olarak) 1998 yılındaki 1.685 ABD Doları düzeyinden 3.563 ABD Dolarına çıkacak ve 1998 yılı gerçekleştirmelerine göre ülke ortalamasının yüzde 52'si olan, Bölge kişi başına geliri 2010 yılında ülke ortalamasının yüzde 62'sine yükselecektir.

GAP Master Planı'nın baz alındığı 1985 yılı itibariyle, kişi başına Gayrisafi Bölgesel Hasıla (GSBH), Türkiye kişi başına Gayrisafi Yurtiçi Hasılası'nın (GSYİH) % 47'si kadardır. Ülke nüfusunun yaklaşık % 10'unu oluşturan GAP Bölgesi'nin ülke Gayri Safi Yurt İçi Hasılası'na (GSYİH) katkısı % 5 düzeyindedir. 2001 yılında kişi başına gelir, GAP Bölgesi'nde 1 186 dolar iken ülke genelinde 2 146 dolar olmuştur.

Proje süresi içinde tarımın, bölgesel ekonomi içindeki payının yüzde 40'tan yüzde 23'e inmesi, ağırlıklı bir şekilde tarımsal sanayinin yüzde 16'dan yüzde 24'e çıkması ve hizmetler kesimi payının da yüzde 44'ten yüzde 53'e çıkması öngörülmüştür. GAP ekonomisine bu göstergelerle bakıldığında hedef yıl itibariyle verimli istihdam ve nüfus artışına rağmen fert başına düşen reel gelir artışı ile birlikte ekonomi kendi kendine büyüme sürecine ulaşmış olmaktadır.

GAP master planda bölge tarımın payının azaltılması öngörülmüşse de, artan nüfus ve gıda, tarımın payının artırılmasını gerektirmektedir. GAP alanında zengin ve temiz toprak ve su kaynaklarının varlığı, bölgeden üretilecek tarımsal ürünlerin kalite ve aromaları pazar bulma şansını yükseltecektir. Bu nedenle bölgede tarımsal ürünleri işleyen yatırımlara ağırlık verilmelidir. Günümüzde sulanan alanlardan üretilen ürünlerin çok önemli bir bölümü iç piyasada ve taze olarak tüketilmektedir. Eylem planı sonucunda geniş alanların sulanması sonucu artacak bitkisel ve hayvansal ürünlerin iç piyasa dışında ayrıca işlenerek değerlendirilmesi gerekmektedir. Bunun dışında sulama planlanırken, sulama ile birlikte gelebilecek tarımsal problemlerin de zamanında önlemi alınmalıdır.

KAYNAKLAR

GAP Bölge Kalkınma İdaresi, 2008. GAP eylem Planı (2008-2012).

GAP Bölge Kalkınma İdaresi, 2009. WWW.gap.gov.tr

Tüzün A. M., M. Açıkgöz, R. Yenigün, F. Başata, T. Söylemez, İ. Avşar, H. Demir, N. Mutlu, S. Almasulu, G. Er, N. Baysan, G. Karaca Bilen, H. Özaslan. 2005. Dünyada, Türkiye'de ve GAP'ta Tarım. T.C. Başbakanlık GAP Bölge Kalkınma İdaresi Başkanlığı.

KHGM, 2000. Köy Hizmetleri Genel Müdürlüğü Arazi Varlığı Revize Çalışmaları (Adıyaman 1984, Diyarbakır 1994, Gaziantep 1992, Mardin 1997, Siirt 1997, Şanlıurfa 1995).